

Editorial Board:

Natalia Bigunova, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages of Humanitarian Faculties, Odesa I. I. Mechnikov National University;*Viktor Britsyn*, Doctor of Philology, Professor, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);*Olga Valigura*, Doctor of Philology, Professor, Head of Eastern Philology Department, Kyiv National Linguistic University (Kyiv, Ukraine);*Mariya Veresh*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Volodymyr Glushchenko*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);*Andrea Grominova*, Doctor of Philosophy, Professor at the Department of Russian Studies, University of Ss. Cyril and Methodius (Trnava, Republic of Slovakia);*Jan Grzesiak*, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewicz University (Poznan, Poland);*Ivan Zimomrya*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation, Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Mykola Zymomria*, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine);*Olexander Iliadi*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);*Olena Kon*, Candidate of Philology, Associate Professor, Dean of the Philological Faculty, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Serhii Mykhyda*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);*Nadiia Spodarets*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of General and Slavonic Literary Studies, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Ryshard Stefaniak*, Doctor of Philology, Professor, Vice-President of Częstochowa, Poland;*Inna Stupak*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Volodymyr Sulim*, Candidate of Philology, Professor at the Department of Intercultural Communication and Translation, Lviv National University named after Ivan Franco (Lviv, Ukraine);*Oleh Tyshchenko*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Technical Translation, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);*Myroslava Fabian*, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Ahneszka Chaikowska*, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Długosz University in Częstochowa (Częstochowa, Poland);*Natalia Chendey*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Anastasiiia Yumrukuz*, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)Deputy editor-in-chief: *Natalya Zhmayeva*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)

ДАВНІ ЛІТОПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РЕДУКОВАНИХ ГОЛОСНИХ У ПРАЦІ П. ЛАВРОВСЬКОГО «ПРО МОВУ ПІВНІЧНИХ РУСЬКИХ ЛІТОПИСІВ»

Володимир Глущенко

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології,

Донбаський державний педагогічний університет

Слов'янськ, Україна

e-mail: sdpunauka@ukr.netORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>**АНОТАЦІЯ**

У 50-ті рр. XIX ст. видатний філолог-славіст і діяч просвіти Петро Лавровський (1827–1886) опублікував низку праць, присвячених давньоруській (прасхіднослов'янській) мові та її діалектам. Серед цих студій, що зберегли своє наукове значення до нашого часу, слід назвати книгу «Про мову північних руських літописів» (1852), у якій П. Лавровський, спираючись на матеріал давніх східнослов'янських рукописів, докладно дослідив природу, походження й історію редукованих голосних [ѣ], [ь] на східнослов'янському терені. Пріоритетним джерелом вивчення редукованих для П. Лавровського були давні рукописи: літописи, грамоти, договори, акти. Водночас учений використовував як допоміжне джерело матеріал сучасних йому слов'янських мов, передусім східнослов'янських.

Слідом за О. Востоковим та І. Срезневським П. Лавровський розглядав [ѣ], [ь] як праслов'янську спадщину в давньоруській мові. На думку П. Лавровського, термін О. Востокова «напівголосні» є не зовсім вдалим; щодо [ѣ], [ь] треба говорити про голосні звуки. П. Лавровський довів, що Г. Павський, говорячи про «придихи», фактично відстоює консонантну природу [ѣ] і [ь]. Однак на цьому суперечливість трактування Г. Павським [ѣ], [ь] не закінчується. Далі Г. Павський пише про те, що ѣ і ь у найдавніших кирилических текстах використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних, а також для заміни «збіглих» голосних. П. Лавровський підкреслив, що тут спостерігається нерозмежування значень

літер **ъ, ь** у давньоруській мові й у сучасній російській. Певну увагу П. Лавровський приділив походженню звуків [ѣ], [ѣ]: праслов'янський [ѣ] походить від праіндоєвропейського [u] короткого, а праслов'янський [ѣ] — від [i] короткого. Отже, П. Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських [ѣ], [ѣ] з погляду їх природи й походження.

Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ѣ], [ѣ] в [o], [e] в сильній позиції та в зникненні [ѣ], [ѣ] у слабкій позиції.

Ключові слова: П. Лавровський, давні рукописи, літописи, редуковані голосні, занепад редукованих, праслов'янська мова, давньоруська мова, східнослов'янські мови.

Вступ. Упродовж XIX ст. — початку XX ст. в мовознавстві панував порівняльно-історичний метод. Своєрідним «полігоном» для нього були історико-фонетичні дослідження (Колесов, 1985: 25). Це повною мірою стосується компаративістики першого періоду, що охоплює 20-ті–60-ті рр. XIX ст. Серед лінгвістів цього часу чільне місце посідає видатний російський та український філолог-славист і діяч просвіти Петро Олексійович Лавровський (1827–1886). Він вирізнявся різнобічністю наукових інтересів. Основні славистичні праці П. Лавровського присвячено мові й палеографічним особливостям давніх писемних пам'яток східних, південних і західних слов'ян, відношенням між слов'янськими мовами в різні епохи їхнього розвитку, лексичним, фонетичним і граматичним особливостям слов'янських мов.

П. Лавровський — поряд з М. Максимовичем і Я. Головацьким — став одним з перших представників порівняльно-історичного методу в Україні (Глушенко, 1998: 23–31).

Разом зі своїм учителем І. Срезневським П. Лавровський стояв біля джерел Харківської лінгвістичної школи; П. Лавровський був учителем О. Потебні — фундатора й головного теоретика цієї школи.

У 50-ті рр. XIX ст. П. Лавровський опублікував низку праць, присвячених давньоруській (прасхіднослов'янській) мові та її діалектам. Вони зберегли своє наукове значення до нашого часу. Серед цих студій слід назвати книгу «Про мову північних руських літописів» (1852), у якій П. Лавровський, спираючись на матеріал давніх східнослов'янських літописів, докладно дослідив природу, походження й історію редукованих голосних [ъ], [ь] на східнослов'янському терені.

Однак це питання в лінгвістичній історіографії залишається недостатньо вивченим, особливо з огляду на джерелознавчу базу досліджень ученого. Стисло про погляди П. Лавровського на генезис та еволюцію [ъ], [ь] писала О. Жихарева (Жихарева, 2001: 32). Докладніше це питання висвітлено в наших працях (Глушенко, 1998: 29; Глушенко, 2016; Глушенко, 2017а; Глушенко, 2017б; Глушенко, 2019). Проте джерелознавчий аспект у них, як ми вважаємо, розкрито не повною мірою.

З цього випливає **актуальність** пропонованого дослідження, пов'язана з нашим бажанням розкрити питання повніше й акцентувати увагу на джерелознавчих аспектах проблеми.

Метою нашої розвідки є розкриття поглядів П. Лавровського на природу, походження й історію редукованих голосних [ъ], [ь] у контексті компаративістики 20-х – 60-х рр. XIX ст., установити внесок П. Лавровського у вивчення [ъ], [ь], звертаючи особливу увагу на джерелознавчий аспект.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити погляди на давньоруські [ъ], [ь] попередників П. Лавровського у вивченні цих звуків/фонем; 2) виявити, що найбільш цінне було успадковано П. Лавровським; 3) проаналізувати аргументовану критику П. Лавровським деяких тез О. Востокова й Г. Павського; 4) розкрити джерела вивчення історії редукованих у книзі П. Лавровського «Про мову північних руських літописів»; 5) установити внесок П. Лавровського у вивчення природи й походження редукованих голосних [ъ], [ь] у давньоруській мові й у дослідження процесу занепаду редукованих.

Матеріал та метод дослідження. Матеріал дослідження склали наукові лінгвістичні тексти. Це книга П. Лавровського «Про мову північних руських рукописів» (Лавровський, 1852), праці його попередників і сучасників. У статті використано актуалістичний метод як метод лінгвістичної історіографічних досліджень.

Результати та дискусія. Праця П. Лавровського «Про мову північних руських рукописів», на нашу думку, з моменту свого видання у світ увійшла в золотий фонд славистики. Як нам видається, своїм успіхом ця книга зобов'язана надзвичайно вдалим, по-справжньому новаторським використанням основних джерел вивчення історії східнослов'янських мов — матеріалу давніх рукописів і сучасних мовних (діалектних) даних.

Як відомо, дослідження [ъ], [ь] започаткував О. Востоков (праця О. Востокова «Міркування про слов'янську мову» уперше вийшла друком у 1820 р.). Установлення звукового значення кириличних юсів і ерів стали найвидатнішими досягненнями О. Востокова; саме вони ознаменували застосування порівняльно-історичного методу до матеріалу слов'янських мов.

О. Востоков першим дійшов висновку про те, що ъ, ь у давніх кириличних пам'ятках позначали певні звуки, відмінні від о, е у східнослов'янських мовах. При цьому О. Востоков спирався на матеріал сучасних слов'янських мов, де на місці давніх [ъ], [ь] представлені різні голосні звуки повного творення. О. Востоков назвав [ъ], [ь] «напівголосними» (Востоков, 1865: 7–10), підкресливши тим самим їхню вокалічну природу. Термін «напівголосні» слідом за О. Востоковим почав уживати М. Греч. Г. Павський трактував [ъ], [ь] як «придиhi», на чому ми ще докладно зупинимось далі (його працю «Філологічні спостереження над складом руської мови» було вперше видано в 1841 р.).

Першим мовознавцем, який назвав [ъ], [ь] власне голосними, став І. Срезневський. У «Думках про історію руської мови» (перше видання – 1849 р.) він зазначив: сучасні слов'янські мови незаперечно свідчать про те, що [ъ], [ь] у давньоруській, старослов'янській та інших давніх слов'янських мовах були голосними. Слідом за О. Востоковим І. Срезневський розглядав [ъ], [ь] як праслов'янську спадщину в давніх слов'янських мовах. І. Срезневський назвав їх «глухими» (термін «редуковані» – пізнішого походження) й зазначив, що вони були короткими, чим споконвічно відрізнялися, наприклад, від голосних о, е. Голосний ъ уживався у «складах твердих», а ь – «у м'яких». При цьому в історії східнослов'янських мов «чисті» виникли з «глухих», а не навпаки (Жихарєва, 2001: 29).

Останнє твердження було дуже важливим й актуальним для того часу, беручи до уваги, що М. Максимович реконструював перехід [о], [е] > [ъ], [ь], причому він вважав [о], [е] праслов'янськими архетипами, а [ъ], [ь] – специфічною інновацією македонського діалекту, що ліг в основу старослов'янської мови. Український лінгвіст розглядав редуквані [ъ] і [ь] як специфічну старослов'янську рису, не притаманну іншим давнім слов'янським мовам (Максимович, 1880: 71, 76) (праця М. Максимовича «Начала руської філології» уперше побачила

світ у 1848 р.). Такий підхід став кроком назад порівняно з трактуванням О. Востокова.

Повернемося до поглядів І. Срезневського, що працював у руслі востоківських ідей. І. Срезневський приділив значну вагу питанням хронології. Оскільки у східнослов'янських пам'ятках XIII–XIV ст. ъ і ь уживалися «правильно» (тобто відповідно до етимології), учений зробив висновок про те, що в діалектах східних слов'ян [ъ], [ь] зберігалися ще в XIV ст. (Срезневський, 1959: 43–44).

Необхідно відзначити, що, розкриваючи свої погляди на природу [ъ] і [ь], І. Срезневський не згадував студій своїх попередників і сучасників О. Востокова, М. Греча, Г. Павського, М. Максимовича. На нашу думку, можна певним чином говорити про полеміку І. Срезневського з цими мовознавцями, однак ця полеміка мала прихований характер.

Як показав подальший розвиток слов'янської компаративістики, дослідження І. Срезневським природи [ъ], [ь] стали важливим кроком уперед. Необхідно було більш докладно викласти відповідний матеріал, подавши критичну оцінку праць попередників і сучасників І. Срезневського, насамперед О. Востокова й Г. Павського. Це завдання й поставив перед собою П. Лавровський.

Необхідно відзначити, що П. Лавровський слідом за О. Востоковим і І. Срезневським розглядав [ъ], [ь] як праслов'янську спадщину в давньоруській мові (Лавровський, 1852: 24).

Виклад питання про природу [ъ], [ь] П. Лавровський почав з констатації того, що питання про [ъ], [ь] «не цілком розв'язане», але близьке до розв'язання завдяки порівняльно-історичному вивченню слов'янських мов. Оскільки в давніх пам'ятках кириличної писемності ъ, ь уживаються «правильно», ъ, ь не є «беззмістовними знаками» і, безперечно, мають певні фонетичні значення. Про це свідчить «правильність розміщення ъ і ь в руських давніх творах» (Лавровський, 1852: 25) (тут П. Лавровський іде за О. Востоковим і І. Срезневським).

З погляду П. Лавровського, термін О. Востокова «напівголосні» є не зовсім вдалим, некоректним: він означає голосні «наполовину», але голосних «наполовину» не буває; щодо [ъ], [ь] треба говорити про голосні звуки (Лавровський, 1852: 26) (отже, П. Лавровський погоджується з І. Срезневським).

Значну увагу П. Лавровський приділив полеміці з Г. Павським, який (що ми вже відзначали вище) розглядав [ѣ], [ь] як «придихи» (Павський, 1850: 39–42). П. Лавровський довів, що «придихи» Г. Павського нічим принципово не відрізняються від приголосних (Лавровський, 1852: 26–27).

Однак протиріччя підходу Г. Павського до [ѣ], [ь] на цьому не закінчуються. Кваліфікувавши [ѣ], [ь] як «придихи», Г. Павський далі пише про те, що ѣ і ь у найдавніших кириличних рукописах використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних і «для заміни збіглих голосних», тобто «не мали самостійного значення, як особливі літери» (Павський, 1850: 75). На думку П. Лавровського, тут спостерігається нерозмежування значень літер ѣ, ь у давньоруській мові й у сучасній російській: значення сучасних російських літер ѣ, ь переноситься на ѣ, ь у давньоруських писемних пам'ятках (Лавровський, 1852: 27–28).

Слідом за І. Срезневським П. Лавровський назвав [ѣ], [ь] «глухими» голосними (Лавровський, 1852: 28, 30).

Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ѣ], [ь] у [о], [е] в сильній позиції та в зникненні [ѣ], [ь] у слабкій позиції.

«Правильне» вживання ѣ, ь у найдавніших давньоруських пам'ятках (X–XII ст.) пояснюється тим, що в цю епоху вони ще «жили в народі»; із занепадом звуків [ѣ], [ь] літери ѣ, ь починають змішуватися з літерами о, е. Оскільки в кінці XIV ст. літери ѣ, ь зникають з давньоруських пам'яток, занепад голосних [ѣ], [ь] слід датувати серединою XIV ст. Якщо ж у рукописах ѣ, ь трапляються й пізніше, то це лише традиція (Лавровський, 1852: 29, 32, 36).

Розглянемо ці спостереження П. Лавровського докладніше. Учений відзначав, що на початку XIV ст. ѣ, ь у «писемності вітчизняній» майже не змішуються з о, е. Але, «переходячи послідовно в більш пізній час, від однієї грамоти до іншої, ми постійно будемо помічати, як з кожним десятиріччям уживання їх стає все більш рідкісним, і, нарешті, під кінець XIV століття, зникає вже зовсім» (Лавровський, 1852: 32). Так, у деяких грамотах, датованих 1375 роком, ѣ і ь не вживаються.

Цікавими й важливими є спостереження П. Лавровського над Синодальним списком 1-го Новгородського літопису. Для цього списку

до 1200 року (перший почерк) характерне правильне (згідно з етимологією) вживання ѣ і ь (Лавровський, 1852: 150). Тексти, датовані 1200–1234 роками (другий почерк), в мовному плані інші: у них іноді трапляється вживання літер о і е замість ѣ і ь: **мохъ, верхъ, держати** (там же: 153–154). Ця тенденція закріплюється в текстах, що закінчуються 1333–1334 роками (третій почерк): кількість подібних форм значно збільшується, напр. **исперва** (П. Лавровський порівнює цю форму з формою **испърва** першого почерку), **мертвѣи** (**мъртъвыи** першого почерку), **полкъ** (**пѣлкъ** першого почерку) (Лавровський, 1852: 149, 151, 154).

В Академічному й Толстовському списках 1-го Новгородського літопису (1441 і 1444 роки) П. Лавровський зафіксував неправильне вживання й опущення ѣ, ь (Лавровський, 1852: 156).

Яким же, з погляду П. Лавровського, є походження звуків [ѣ], [ь]? Посилаючись на праці Ф. Міклошича, В. Копітара, Ф. Буслєва, М. Каткова, у яких наведено паралелі із санскриту, латини, готської й литовської мов, П. Лавровський зазначив, що компаративістика «зближує ѣ зі звуком у, ь зі звуком и» (Лавровський, 1852: 31). Використовуючи сучасну термінологію, слід говорити про те, що праслов'янський [ѣ] походить від праіндоєвропейського [u] короткого, а праслов'янський [ь] – від праіндоєвропейського [i] короткого.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. До виходу монографії П. Лавровського «Про мову північних руських літописів» мовознавці характеризували [ѣ], [ь] суперечливо: з одного боку, йшлося про вокалічну природу [ѣ], [ь] (О. Востоков, І. Срезневський), з іншого – про [ѣ], [ь] як «придихи» або навіть про те, що [ѣ], [ь] «не мали самостійного значення, як особливі літери» (Г. Павський).

2. У дослідженні [ѣ], [ь] П. Лавровський ішов слідом за О. Востоковим і І. Срезневським; зокрема він бачив у ѣ, ь не «беззмістовні знаки», а літери, що позначали певні звуки; П. Лавровський стверджував вокалічну природу [ѣ], [ь] і розглядав їх як праслов'янську спадщину в давньоруській мові.

3. П. Лавровським було наведено аргументовану критику деяких тез О. Востокова й Г. Павського. П. Лавровський вважав термін О. Востокова «напівголосні» не зовсім вдалим; щодо [ѣ], [ь] треба говорити про голосні звуки. Г. Павський, говорячи про «придихи»,

фактично відстоює консонантну природу [ъ], [ь]. З іншого боку, у викладі Г. Павського спостерігається нерозмежування значень літер **ъ, ь** у давньоруській мові й у сучасній російській.

4. Певну увагу П. Лавровський приділив походженню звуків [ъ], [ь]: праслов'янський [ъ] походить від праїндоевропейського [u] короткого, а праслов'янський [ь] — від [i] короткого.

5. Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ъ], [ь] в [о], [е] в сильній позиції та в зникненні [ъ], [ь] у слабкій позиції. Занепад голосних [ъ], [ь] слід датувати серединою XIV ст. Про це свідчать, зокрема, дані Синодального списку 1-го Новгородського літопису: якщо в текстах, датованих 1200–1234 роками, написання літер **о і е** замість **ъ і ь** є лише спорадичними, то в текстах, що закінчуються 1333–1334 роками, кількість таких замінів значно збільшується.

6. Отже, П. Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських [ъ], [ь] з погляду їхньої природи, походження й історії на східнослов'янському терені.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у фронтальному поглибленому джерелознавчому вивченні студій П. Лавровського, присвячених історії східнослов'янських мов.

ЛІТЕРАТУРА

Востоков А. Х. Рассуждение о славянском языке, служащее введением к грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оного письменным памятникам. *Востоков А. Х. Филологические наблюдения*. Санкт-Петербург, 1865. С. 1–27.

Глушенко В. А. Генезис і еволюція редукованих голосних східнослов'янських мов у концепції П. О. Лавровського. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017а. Вип. 44. С. 87–90.

Глушенко В. А. Історія слов'янських «глухих» голосних у концепції П. О. Лавровського. *Слов'янський збірник*: зб. наук. праць. Чернівці: Букрек, 2017б. Вип. 21. С. 9–23.

Глушенко В. А. Історія східнослов'янських [ъ], [ь] у концепції П. О. Лавровського. *Петро Олексійович Лавровський: наукова і науково-критична спадщина (до 190-річчя від дня народження)*: зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 57–62.

Глушенко В. А. П. О. Лавровський про природу й походження редукованих голосних. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2016. Вип. 248. С. 14–20.

Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. — 20-і рр. XX ст.). Донецьк, 1998. 222 с.

Жихарева О. Л. П. О. Лавровський і питання походження східнослов'янських мов. *Теоретические и прикладные проблемы русской филологии*. Славянск, 2001. Вып. IX. Ч. 1. С. 31–36.

Колесов В. В. Сравнительно-исторический метод в трудах А. А. Потебни. *Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія. До 150-річчя з дня народження О. О. Потебні*: зб. наук. праць. Київ: Наукова думка, 1985. С. 25–39.

Лавровский П. А. О языке северных русских летописей. Санкт-Петербург, 1852. 160 с.

Максимович М. А. Начатки русской филологии: об отношении русской речи к западнославянской. *Максимович М. А. Собрание сочинений*. Киев, 1880. Т. 3. С. 25–155.

Павский Г. П. Филологические наблюдения над составом русского языка: первое рассуждение. О буквах и слогах. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1850. XXIII, 141 с.

Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва: Учпедгиз, 1959. С. 16–81.

ANCIENT CHRONICLES AS A SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY OF THE REDUCED VOWELS IN THE WORK OF P. LAVROVSKYI «ON THE LANGUAGE OF NOTHERN RUSSIAN CHRONICLES»

Volodymyr Glushchenko

Doctor of Science (Linguistics), Professor, Head of the Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University Sloviansk, Ukraine
e-mail: sdpunauka@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

SUMMARY

In the 50's of the XIX century Peter Lavrovskiy (1827–1886), a prominent Slavic philologist and educator, published a number of works on the ancient Russian (Proto-East Slavic) language and its dialects. Among these studies, which have retained their scientific significance to our time, the book «On the language of northern Russian chronicles» (1852) should be mentioned, in which P. Lavrovskiy, basing on ancient East Slavic manuscripts, studied in detail the nature, origin and history of reduced vowels [ъ], [ь] on the East Slavic territory. Ancient manuscripts were a priority source for the study of the reduced for P. Lavrovskiy: chronicles, deeds, treaties, acts. At the same time, the scientist used the material of his contemporary Slavic languages, primarily East Slavic, as an auxiliary source.

As well as A. Vostokov and I. Sreznevskiy, P. Lavrovskiy regarded [ъ], [ь] as Common Slavonic heritage in the Old Russian language. P. Lavrovskiy thought that A. Vostokov used improper term «semivowels». He found it neces-

sary to call [ɔ̄], [ɔ̄] vowel sounds. P. Lavrovskiy proved that G. Pavskiy speaking about «breathed sounds» in fact defend the consonant nature of [ɔ̄] and [ɔ̄]. However, the discrepancy of G. Pavskiy's treatment of [ɔ̄], [ɔ̄] doesn't end with it. G. Pavskiy further writes that, [ɔ̄] and [ɔ̄] in the most ancient Cyrillic texts were used for defining hardness and softness of the consonant sounds as well as for substitution of vowels that fall together. P. Lavrovskiy stressed that here the insensibility of meanings of the letters ѣ, ѣ in the Old Russian and the Modern Russian languages can be traced. P. Lavrovskiy paid a great attention to the origin of the sounds [ɔ̄], [ɔ̄]. P. Lavrovskiy stated that Common Slavonic [ɔ̄], originated from Proto-Indo-European short [u], and Common Slavonic [ɔ̄] — from Proto-Indo-European short [i]. So P. Lavrovskiy gave the most overall for its time record of Old Russian [ɔ̄], [ɔ̄] from the point of their nature and origin.

P. Lavrovskiy's contribution to the study of the East Slavic process of the decline of the reduced, which consisted in the transition [ɔ̄], [ɔ̄] to [o], [e] in the strong position and the disappearance of [ɔ̄], [ɔ̄] in the weak position, is significant..

Key words: P. Lavrovskiy, ancient manuscripts, chronicles, reduced vowels, decline of the reduced vowels, the Common Slavonic language, the Old Russian language, the Eastern Slavonic languages.

REFERENCES

- Vostokov, A. Kh. (1865). Rassuzhdeniye o slavyanskom yazyke, sluzhashcheye vvedeniyyem k grammatike sego yazyka, sostavlyayemoy po drevneyshim onogo pismennym pamyatnikam. [Discourse about the Slavic language, which serves as an introduction to the grammar of this language, compiled from the oldest manuscripts]. *Vostokov A. Kh. Filologicheskiye nablyudeniya*. Sankt-Peterburg, pp. 1–27. [in Russian]
- Glushchenko, V. A. (2017a). Henezys i evoliutsiia redukovanykh holosnykh skhidnoslovianskykh mov u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [Genesis and evolution of reduced vowel East Slavic languages in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: filolohichni nauky*. Kamianets-Podilskiy: Ak-sioma. Vyp. 44, pp. 87–90. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2017b). Istoriia slovianskykh «hlukhykh» holosnykh u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [The history of Slavic voiceless vowels in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Slovianskyi zbirnyk: zb. nauk. prats*. Chernivtsi: Bukrek. Vyp. 21, pp. 9–23. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2019). Istoriia skhidnoslovianskykh [ɔ̄], [ɔ̄] u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [History of East Slavic [ɔ̄] [ɔ̄] in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Petro Oleksiivych Lavrovskiy: naukova i naukovo-krytychna spadshchyna (do 190-rihchia vid dnia narodzhennia): zb. nauk. prats*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, pp. 57–62. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2016). P. O. Lavrovskiy pro pryrodu y pokhodzhennia redukovanykh holosnykh. [P. O. Lavrovskiy on the nature and origin of reduced vowels]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Filolohichni nauky*. Kyiv: Milenium. Vyp. 248, pp. 14–20. [in Ukrainian]

Glushchenko, V. A. (1998). Pryntsypy porivnialno-istorychnoho doslidzhennia v ukrain-skomu i rosiiskomu movoznavstvi (70-i rr. XIX st. — 20-i rr. XX st.) [Principles of Comparative-Historic Researches in Ukrainian and Russian Linguistics (70-s XIX ct. — 20-s XX ct.)]. Donetsk. [in Ukrainian]

Zhykharieva, O. L. (2001) P. O. Lavrovskii i putannya pokhodzhennia skhidnoslovianskykh mov. [P. O. Lavrovskiy and the question of the origin of East Slavic languages]. *Teoreticheskiye i prikladnyye problemy russkoy filologii*. Slavyansk. Vyip. IX. Ch. 1, pp. 31–36. [in Ukrainian]

Kolesov, V. V. (1985). Comparative historical method in the works of A. A. Potebnya. [Comparative-historical method in the works of A. A. Potebnya]. *Naukova spadshchyna O. O. Potebni i suchasna filolohiia. Do 150-rihchia z dnia narodzhennia O. O. Potebni: zb. nauk. prats*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 25–39. [in Russian] A. A. Potebnya

Lavrovskiy, P. A. (1852). O yazyke severnykh russkikh letopisey. [On the language of northern Russian chronicles]. Sankt-Peterburg. [in Russian]

Maksimovich, M. A. (1880). Nachatki russkoy filologii: ob otnoshenii russkoy rechi k zapadnoslavianskoy. [The beginnings of Russian philology: the relation of the Russian language to the West Slavic]. *Maksimovich M. A. Sobraniye sochineniy*. Kiyev. T. 3, pp. 25–155. [in Russian]

Pavskiy, G. P. (1850). Filologicheskiye nablyudeniya nad sostavom russkogo yazyka: pervoye rassuzhdeniye. O bukvykh i slogakh. [Philological observations on the composition of the Russian language: the first discourse. About letters and syllables]. 2-e izd. Sankt-Peterburg. [in Russian]

Sreznevskiy, I. I. (1959). Mysli ob istorii russkogo yazyka. [Thoughts on the history of the Russian language]. Moskva: Uchpedgiz, pp. 16–81. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 20.04.2022